

Asia: VN/22377/2023

Lausuntopyyntö hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi yleisestä asumistuesta annetun lain muuttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

VN/22377/2023

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi yleisestä asumistuesta annetun lain muuttamisesta

Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö pyytää lausuntoja luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle laista yleisestä asumistuesta annetun lain muuttamisesta. Esityksessä ehdotetaan tukeen vaikuttavien tulojen vaikutusten kiristystä, tukiprosenttien laskemista sekä ansiotulovähennyksestä luopumista. Hallitus ehdottaa myös asumistuen kuntaryhmitystä muutettavaksi pääkaupunkiseudulla. Lisäksi hallitus esittää yleisen asumistuen saamisen lakkauttamista omistusasuntoihin.

Orpon hallitus ehdottaa leikkauksia valtiontalouden tasapainottamiseksi sekä asumistukimenojen voimakkaan kasvun hillitsemiseksi. SAK huomauttaa kuitenkin, että suurin osa asumistukimenojen voimakkaasta kasvusta johtuu siitä, kun opiskelijat siirrettiin yleisen asumistuen piiriin vuonna 2017. Reaalisesti menot eivät kuitenkaan ole kasvaneet ja keskimääräinen tuki on säilynyt lähes samalla tasolla.

Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK näkee Orpon hallituksen esityksen lyhytnäköisenä, erityisesti pienituloisiin kohdentuvana ja köyhyyttä lisäävänä toimena.

Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea on toistuvasti arvioinut Suomen perusturvan tason liian matalaksi täyttääkseen riittävän vähimmäisturvan tason kriteerit. Suomi on saanut asiasta komitealta useamman huomautuksen. Yleinen asumistuki paikkaa alhaisen perusturvan tasoa.

SAK lausuu esityksestä yksityiskohtaisemmin seuraavaa:

Hallituksen leikkaukset kohdistuvat pienituloisiin ja heikentävät kannustimia osa-aikatyöhön

SAK kantaa huolta hallituksen esityksen vaikutuksista erityisesti pienituloisten toimeentuloon. Orpon hallitus tavoittelee yleisen asumistuen leikkauksilla yhteensä 355 miljoonan euron leikkauksia vuosittain. Leikkausten seurauksista voi kuitenkin syntyä pidemmällä ajanjaksolla enemmän kuluja. Toimeentulovaikeudet ja alhainen sosiaaliturva voivat aiheuttaa mielenterveysongelmia, syrjäytymistä, velkaantumista ja turvattomuutta. Ongelmat voivat pitkittyä ja niistä voi tulla ylisukupolvisia.

Hallituksen esityksen mukaiset muutokset asumistukeen tulevat pienentämään yleistä asumistukea saavien kotitalouksien käytettävissä olevia tuloja. Muutoksen suuruus riippuu kotitalouden koosta, asuinpaikasta, tulotasosta sekä asumismenoista. Joka tapauksessa muutokset vaikuttavat kaikkiin yleisen asumistuen saajiin eli yhteensä noin 384 000 ruokakuntaan (tilanne kesäkuu 2023). Suurin osa tukea saavista on yksin asuvia, mutta yksinhuoltajien osuus on jopa yli neljänneksen.

SAK näkee, että hallituksen esittämät toimet ovat lyhytnäköisiä tilanteessa, jossa kohtuuhintaisista asunnoista on valmiiksi pulaa ja yhteiskunnan tukemaa asuntotuotantoa esitetään ajettavaksi alas. Leikkaukset yleiseen asumistukeen tulevat lisäämään myös toimeentulotuen tarvetta merkittävästi.

SAK kyseenalaistaa Orpon hallituksen tavoitteet työllisyyden nostamiseksi sosiaaliturvaa leikkaamalla. Yleistä asumistukea leikkaamalla hallitus tavoittelee kokoaikaisen työllisyyden kasvua, ottamatta huomioon leikkausten vaikutuksia osa-aikaiseen työllistymiseen ja pienipalkkaisten töiden vastaanottamiseen. SAK huomauttaa, että asumistuki nimenomaan mahdollistaa pienipalkkaisen työssäkäynnin erityisesti pääkaupunkiseudulla ja suurissa kaupungeissa.

Suojaosan poisto heikentää merkittävästi osa-aikatyön kannustimia

Ansiotulovähennyksen poiston tavoitteena hallituksella on kokoaikatyön vastaanottamisen kannusteiden parantaminen. Suojaosan poisto koskee kaikkia niitä tuensaajia, joilla on työtuloja perusomavastuun alarajan ylittävä määrä. SAK arvioi tuen pienenevän useimmilla työtuloja saavilla tuensaajilla noin 100 euroa kuukaudessa.

Suojaosan poisto pienentää 300 eurolla asumistuen saantiin oikeuttavien tulojen ylärajaa eli pudottaa etuudelta pois tulonsaajia, jotka saavat tuloja 300 euroa vähemmän kuin nykyiset tuloajat. Esimerkiksi vuonna 2023 tuloaja yksinasuvalla helsinkiläisellä on 2119 euroa, mutta uudistuksen jälkeen tuloaja vain pelkkä suojaosan poisto huomioiden olisi 1819 euroa kuukaudessa.

Suojaosan poisto vähentää merkittävästi kannustimia vastaanottaa osa-aikatyötä. SAK huomauttaa, että monilla aloilla työllistyminen täyspäiväisesti on vaikeaa kokoaikaisten työpaikkojen puuttuessa, kuten esimerkiksi matkailu- ja palvelualoilla.

Omistusasuntojen asumistuen poisto voi johtaa kohtuuttomiin tilanteisiin

Omistusasuntojen asumistuen lakkauttamisella hallituksen on tarkoitus kohdentaa tukea kaikkein pienituloisimmille ja vähävaraisimmille tuensaajille. Käytännössä hallituksen esitys poistaisi nykylukotason noin 17 000 tuensaajalta keskimäärin noin 240 euron tuen kuukaudessa. Mikäli asumismenojen ja tuensaajien määrä jatkaisi nousuaan, vaikutus olisi vuonna 2024 tätäkin suurempi.

SAK huomauttaa, että todellisuudessa omistusasunnossa asumisen tilanteita on monia. SAK tunnistaa selkeästi kaksi tilannetta, joissa yleisen asumistuen poistaminen omistusasunnosta voi osoittautua kohtuuttomaksi: omistusasunnon omistaminen paikkakunnalla, josta asuntoa on hankala myydä sekä ikääntyneet työttömät omistusasunnon omistajat.

Paikkakunnalla, jossa asuntomarkkinat ovat heikot ja muuttoliike kuntaan on vähäistä, omistusasunnon myyminen voi osoittautua vaikeaksi. Asumistuen lakkauttaminen, varsinkin ilman siirtymäaikaa, voi aiheuttaa syviä toimeentulon ongelmia etuudensaajalle ja hänen mahdolliselle perheelleen. Lisäksi ikääntyvä, joka on työuran loppupuolella irtisanottu ja jonka työllistyminen on iän puolesta vaikeaa, voi olla samanlaisessa kohtuuttomassa tilanteessa. SAK toteaa lisäksi, että erilaiset lyhyet ja tilapäiset elämäntilanteet, kuten sairastuminen, tulisi ottaa huomioon myös yleisessä asumistuessa omistusasunnon omistajille.

Ei ole tarkoituksen mukaista, että ilman asumistukea, esimerkiksi kuntoutuja joutuisi myymään omistusasunnon ja muuttamaan vuokralle, jossa asumiskulut voivat olla jopa korkeampia kuin omistusasunnossa ja näin myös maksettava asumistuki vuokra-asuntoon. SAK huomauttaa myös, että muuttotappiokunnissa ei ole lainkaan selvää, että vuokra-asunto löytyy samasta kunnasta työpaikan läheltä.

Yleisen asumistuen leikkaukset syventävät pienituloisten toimeentulohaasteita

Hallitus esittää asumistuen korvausprosentin laskemista nykyisestä 80 prosentista 70 prosenttiin. Asumistuki olisi siten jatkossa aina 70 prosenttia todellisten, mutta kuitenkin enintään enimmäismääräisten, asumismenojen ja perusomavastuun erotuksesta. Tuki pienenee tämän muutoksen seurauksena useimmissa tapauksissa 12,5 prosenttia. Euromääräinen vaikutus on luonnollisesti sitä suurempi, mitä enemmän asumistukea saadaan.

Hallitus esittää, että Helsinki yhdistettäisiin samaan kuntaryhmään muun pääkaupunkiseudun kanssa, eli asumistuessa huomioon otettavat enimmäismäärät laskisivat Helsingissä. Muutos koskisi käytännössä lähes kaikkia helsinkiläisiä asumistuen saajia, koska lähes kaikilla asumismenot ylittävät enimmäisasumismenoihin hyväksytyt määrät. SAK huomauttaa, että monen pienituloisen on vaikea löytää edullista asuntoa Helsingistä. Lisäksi Helsingin yhdistäminen muun pääkaupunkiseudun kanssa samaan kuntaryhmään voi vähentää muuttoliikettä työn perässä pääkaupunkiseudulle, Helsinkiin erityisesti. Yleisesti ottaen pääkaupunkiseudulla asumiskulut ovat korkeat.

Hallitus tavoittelee myös yleisen asumistuen perusomavastuun korottamista nykyisestä 42 prosentista 50 prosenttiin. Tämä muutos koskisi kaikkia niitä, joilla tulot ylittävät perusomavastuun rajan, eli noin 174 000 ruokakuntaa. Vaikutus omavastuun korottamisessa on sitä suurempi mitä suuremmat tulot tuensaajalla on. Muutos ei koskisi hallituksen esityksen mukaan pelkkää työmarkkinatukea saavaa tai opintotuen lisäksi pieniä tuloja saavaa opiskelijaa. Perusomavastuun muuttaminen pienentää myös tuloajaa, jolla yleistä asumistukea vielä saa. SAK huomauttaa kuitenkin, että asumistuki on edelleen 80 prosenttia perusomavastuun vähennyksen jälkeen hyväksytyistä asumismenoista.

Hallitus esittää pieniä helpotuksia yleistä asumistukea saavien lapsiperheiden tilanteeseen muuttamalla perusomavastuun kaavassa käytettyjä kertoimia niin, että esimerkiksi kahden lapsen yksinhuoltajan tuki kasvaa noin 31 euroa kuukaudessa ja kahden huoltajan kaksilapsisen perheen tuki kasvaa noin 23 euroa kuukaudessa. SAK näkee lapsiperheiden huomioimisen tärkeänä, koska lähes kaikki Orpon hallituksen sosiaaliturvaa koskevat leikkausesitykset kohdistuvat pienituloisten lapsiperheiden toimeentuloon. Lapsiin kohdistuvilla leikkauksilla voi olla kauaskantoisia seurauksia. SAK ei kuitenkaan ole vakuuttunut, että kokonaisuus arvioiden pienituloiset lapsiperheet tulee huomioiduksi tarvittavissa määrin eli että leikkaukset eivät kohdistu kohtuuttomasti heihin, koska kokonaisarviointia hallituksen leikkauksista ei ole tehty.

Asumistukeen tehtävät muutokset ovat kokonaisvaikutuksiltaan synkkiä

Hallituksen esityksessä arvioidaan, että ansiotulovähennyksen ja perusomavastuun korotuksen myötä muutokset vaikuttavat eniten työssäkäyviin ruokakuntiin. Näistä yli kolmasosan arvioidaan tippuvan kokonaan pois yleiseltä asumistueltä. Keskimäärin tuki pienenee työssäkäyvällä

ruokakunnalla 133 euroa kuukaudessa. Opiskelijaruokakunnista tuelta tippuisi arviolta 6,5 prosenttia ja työttömistä arviolta 8 prosenttia. Työttömällä ruokakunnalla asumistuki pienenesi noin 73 euroa kuukaudessa. Työttömillä, joiden työttömyyspäiväraha on pienempi kuin 1300 euroa kuukaudessa, toimeentulotuki kompensoi asumistukeen tehtäviä leikkauksia. Sen sijaan niillä, joiden työttömyyspäiväraha on yli 1300 euroa kuukaudessa, käytettävissä olevat tulot heikkenevät ja laskevat lineaarisesti. SAK kuitenkin huomauttaa, että toimeentulotukeen ollaan myös tekemässä heikennyksiä koskien hyväksyttäviä asumiskuluja, joten ei ole lainkaan selvää, että toimeentulotuki kompensoi yleiseen asumistukeen tehtäviä muutoksia ainakaan täysimääräisesti.

Perhetyypeittäin tarkasteltuna muutokset vaikuttaisivat eniten kahden vanhemman lapsiperheisiin, joista yli 23 prosenttia tippuisi tuelta pois kokonaan ja lopuilla etuus pienenesi 140 euroa kuukaudessa. Lapsettomiin pareihin muutokset olisivat samankaltaisia, kun 25,5 prosenttia tippuisi etuudelta kokonaan pois ja lopuilla tuki pienenesi noin 127 euroa kuukaudessa. Luvut olisivat vastaavasti yksinasuvalla 11 prosenttia ja 70 euroa, ja yksinhuoltajilla 15 prosenttia ja 111 euroa.

Leikkaukset pienentäisivät saajamäärää noin 50 000 ruokakunnalla kuukaudessa. Leikkaukset kohdistuisivat erityisesti 20–24-vuotiaiden ikäluokkaan, jossa tuensaajia on eniten.

SAK huomauttaa, että hallituksen esitykset toimet tulevat heikentämään merkittävästi kannustimia ottaa vastaan osa-aikatyötä. Samalla esitykset heikentävät kannustimia työllistyä pienipalkkaiseen koko-aikatyöhön, kun tuen saannin tularaja pienenee. Omavastuun korottaminen pienentää työnteosta käteen jäävää tuloa. Suojaosan poistaminen puolestaan tulee heikentämään kannustimia ottaa vastaan työtä etenkin pienillä kuukausittaisilla työtunneilla.

Hallitus on myöntänyt esityksen olevan puhdas säästötoimi ja arvioinut, että leikkaukset tuskin lisäävät työllisyyttä. Hallitusohjelmaan kirjattu 1900 työllisyysvaikutus on esityksessä muutettu vähäiseksi.

Yleisen asumistuen leikkauksilla voi olla merkittäviä vaikutuksia myös matalapalkka-alojen työllisyystilanteeseen. Erityisesti matalapalkkaisilla naisvaltaisilla aloilla, kuten sosiaali- ja terveysaloilla, on paljon yleisen asumistuen saajia. Hallituksen esittämät heikennykset voivat entisestään syventää työvoimapulaa esimerkiksi varhaiskasvatuksessa, kun varhaiskasvatuksen ammattilaiset esimerkiksi vaihtavat alaa tai muuttavat toiselle paikkakunnalle asumistuen leikkausten seurauksesta. Varhaiskasvatuksen ammattilaisista on erityisesti pulaa suurissa kasvukeskityksissä, joissa asumiskustannuksetkin ovat suurempia.

Hallituksen esitys on laadittu kiireessä ilman tarvittavia vaikutusarvioita

Kyseessä oleva hallituksen esitys, yhdessä muiden budjettilakina etenevien hallitusten esitysten kanssa, on laadittu ilman tarpeellisia vaikutusarvioita ja hyvän hallintotavan mukaista riittävän pitkää lausuntoaikaa.

Erittäin lyhyt lausuntoaika näkyy myös listassa tahoista, joille lausuntopyyntö on lähetetty. Pyyntöä ei ole SAK:n mukaan lähetetty riittävän kattavalle joukolle. Esimerkiksi SAK:laisilla aloilla työskentelee suuri joukko pienituloisia työntekijöitä, jotka saavat lisäksi asumistukea. Asumistukeen kohdistuvat leikkaukset osuvat kipeästi myös heihin, eikä lausuntopyyntöä ole lähetetty SAK:lle, joka edustaa kattavalla tavalla kyseistä työntekijöiden joukkoa.

Jotta toimeentulon kannalta kohtuuttomilta tilanteita välttyttäisiin, hallituksen esityksessä tulisi huomioida kattavasti asumistukeen tehtävät muutokset yhdessä muiden hallitusohjelman sosiaaliturvan leikkauksia koskevien hallitusten esitysten, kuten esimerkiksi työttömyysturvaa ja toimeentulotukea koskevien leikkausten sekä indeksijäädytysten kanssa. SAK huomauttaa, että monet näistä toimista kohdistuvat samoihin henkilöihin, eikä kokonaistilannetta ole vielä arvioitu. Indeksijäädytykset koskevat monia Kelan maksamia etuuksia, mukaan lukien yleistä asumistukea, ja niillä on merkittävä vaikutus tuensaajien ostovoimaan tulevina vuosina.

Vaikutusarvioiden osalta SAK toteaa, että mm. VATT on tarkastellut asumistuen korotuksien vaikutuksia vuokriin, eikä niiden nähdä vaikuttavan vuokratason merkittävässä määrin. On tärkeää huomata, ettei hallituksen esityksessä enää viitata virheelliseen tietoon siitä, että asumistuki korottaa vuokrien tasoja ja näin parantaisivat vuokranantajien, erityisesti yksityisten asuntosijoittajien, tuloja.

SAK huomauttaa myös, että sosiaaliturvakomiteassa on juuri päätetty tehdä yleisestä asumistuesta tarkempi selvitys, jotta mahdolliset asumisen tukiin kohdistuvat muutokset voitaisiin perustaa tutkittuun, ajantasaiseen ja monipuoliseen tietopohjaan. Hallituksen esitys on vastoin parlamentaarisen sosiaaliturvakomitean päätöksiä.

Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK ry

Vanhala Laura
SAK ry - Työ- ja turva osasto, SAK ry